

УКРАЇНА І СВІТ

УДК 349.6:341.171

DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i1.1617>

В. Уberman,

кандидат технічних наук,
провідний науковий співробітник лабораторії проблем формування
та регулювання якості вод
Науково-дослідної установи
«Український науково-дослідний інститут екологічних проблем»

Л. Васьковець,

кандидат біологічних наук, доцент,
професор кафедри безпеки праці і навколишнього середовища
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ БАЗОВИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ У ВОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Однією з головних наукових проблем, яка підлягає вирішенню задля ефективного співробітництва України та Європейського Союзу (далі – ЄС) у питаннях охорони навколишнього середовища, є рецепція українським екологічним законодавством базових еколого-правових категорій і визначень законодавства ЄС, до яких, зокрема, належать «забруднення», «якість навколишнього середовища» й пов'язані з ними, що містяться в загальних екологічних і секторальних актах законодавства ЄС. Ці засадничі поняття щодо природного середовища та його складових не визначаються в загальному українському джерелі – Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» [1]. Водночас за ст. 361 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода) [2], «збереження, захист, поліпшення й відтворення якості навколишнього середовища» визначено

першою складовою мети співробітництва України та ЄС. Співробітництво серед іншого здійснюється у сферах «якість води та управління водними ресурсами» та «промислове забруднення». Додатком ХХХ [3] до Угоди [2] за напрямом «якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище» передбачається поступове наближення до головного документа водної політики – Директиви № 2000/60/ЄС (далі – ВРД) [4]. Але перші вітчизняні кроки у водному секторі та плани наближення почалися не з гармонізації базових понять – категорій, визначень (як це розуміють автори статті «Гармонізація законодавства України...» В. Муравйов і Н. Мушак [5]), а одразу з рівня еколого-правового інституту інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом (ІУВРБП), зміст і стан впровадження якого викладені у статті «Зміст та впровадження в Україні інтегрованого підходу до басейнового управління водними ресурсами» [6]. Подальше ігнорування

принципових відмінностей у понятійних засадах негативно впливає на формування та ефективність здійснення державної політики України у сфері охорони вод, на її наближення до вимог ЄС. Отже, виявлення відмінностей у зазначених поняттях і визначення шляхів їх виправлення в українському законодавстві слід вважати актуальною проблемою.

Поняття «забруднення», «забруднюючі речовини», «якість» щодо навколишнього природного та зокрема водного середовища попри їх поширеність не розкриті належним чином у підручниках з екологічного права різного рівня й спрямованості (наприклад, навчальний посібник Н.Р. Кобецької [7] і підручник за редакцією А.П. Гетьмана та М.В. Шульги [8]). Лише в підручнику за загальною редакцією Ю.С. Шемшученка [9, с. 12] надається коректне пояснення поняття «забруднення». Відсутність єдиного усталеного наукового підходу призводить до значних концептуальних розбіжностей між українським і європейським водними законодавствами.

Найбільш близькими до тематики пропонованої статті є дослідження вчених харківської школи екологічного права. У 2012–2013 рр. у циклі статей М.К. Черкашиної [10, 11] започатковано дослідження поняття «забруднююча речовина». Найбільш повний виклад результатів міститься у статті М.К. Черкашиної та Ю.Ю. Виставної [12]. Через зміни українського водного законодавства висновки зазначених робіт частково втратили свою актуальність. Ті самі автори в сучасній статті зі співавтором М.Р. van der Valkd [13] дійшли головного висновку, що термінологічні відмінності «є важливим бар'єром для інтеграції в законодавство ЄС і практичної імплементації водних законів», вони рекомендують «зробити істотні кроки, щоб сформувати основну термінологію водних законів відповідно до законодавства ЄС і національних особливостей». Слід лише зауважити, що наведені розбіжності скоріше нале-

жать до категорії еколого-концептуальних, а не термінологічних.

Метою статті є виявлення відмінностей у базових поняттях водних законодавств ЄС й України щодо забруднення, якості вод і її регулювання, які перешкоджають ефективній імплементації європейських вимог, обумовлюють розбіжності в здійсненні української та європейської водоохоронної політики. Завданням також є аналітичне порівняння понять, застосованих в українських законах і підзаконних актах, з тими, що містяться в директивах ЄС.

Норми українського водного законодавства щодо забруднення та якості вод Водного кодексу України (далі – ВКУ) [14] й відповідних підзаконних актів утворюють еколого-правовий (далі – ЕП) інститут якості вод і її регулювання (далі – ЯВР), до складу якого входять підінститути якості вод (далі – ЯВ) та регулювання скидання забруднюючих речовин (далі – РСЗР), зазначені авторами в монографії [15]. ЕП інститут ЯВР належить до інституційного механізму правового регулювання відносин у сфері довкілля, окресленого у виданні МБО «Екологія – Право – Людина» [16, с. 12]. Центром аналогічних європейських інституційних угруповань є Водна рамкова директива (далі – ВРД) [17]. З відмінностей у цільовій спрямованості ВКУ та ВРД впливає, що головною перепорою імплементації європейського ЕП ЯВР є концептуальні розбіжності цих актів. Відмінності у юридичних поняттях обумовлюють також дивергентний характер європейської й української водоохоронної та правозастосовної діяльності в цій сфері. ВКУ, який існує з 1995 р. (як змінений наступник кодексу колишньої УРСР), спрямовано насамперед на відносини у сфері господарського поводження з водними ресурсами, тоді як екологічні аспекти залишаються другорядними. Як зазначено в ст. 1 ВКУ, «якість води – характеристика складу і властивостей води, яка визначає її придатність для конкретних цілей використання». Отже,

метою правового регулювання ВКУ у сфері якості води є водокористування. Сучасне розуміння українськими фахівцями поняття «якості води» як її господарської та споживачької характеристики можна побачити зі статей К.А. Рябця [18], В.М. Шестопалова та інших [19]. На відміну від ВКУ позиція ВРД у ставленні до води висловлена в пар. (1) її преамбули: «Вода є скоріш не комерційним виробом, як будь-який інший, а спадщиною, яку слід охороняти і захищати, а також слід ставитися до неї як до такої». У пар. (19) преамбули зазначено: «Ця Директива спрямована на підтримання й удосконалення водного середовища у Співтоваристві. Ця мета безпосередньо стосується якості відповідних вод. Контроль кількості є додатковою складовою у забезпеченні гарної якості води, і тому мають бути впроваджені кількісні заходи, спрямовані на забезпечення гарної якості». Крім того, у пар. (27) чітко визначено: «Кінцевою метою цієї Директиви є остаточне усунення небезпечних речовин, боротьба з забрудненням якими вимагає першочергових заходів ... ». Отже, **головним спрямуванням ВРД є охорона вод і забезпечення їх доброї якості, зокрема боротьба з надходженням забруднюючих речовин** (далі – ЗР). Водночас юридичне визначення поняття «якості води» у ВРД відсутнє. З визначень у ст. 2 ВРД можна побачити, що її головним спрямуванням є «стан води», зокрема хімічний й екологічний, різним аспектам якого присвячено 11 визначень зі 41. Натомість матеріальними виразниками «якості води» у ВРД слугують поняття «забруднення», «речовина» й «забруднююча речовина» (4 визначення). Така заміна дає змогу диференціювати ЗР за походженням, поведінкою у водному середовищі, властивостями, впливом на біоту й людину. Нормативна регульовальна дія ВРД спрямована на боротьбу з надходженням ЗР у воду, тоді як у ВКУ цей вплив зосереджено на зворотній воді, яка є носієм ЗР. Отже, головна

мета ВРД є більш науково коректною та предметно визначеною, ніж у ВКУ. Зазначена розбіжність ускладнює, а в деяких аспектах й унеможлиблює апроксимацію українського водного законодавства до європейського. Принципові відмінності виявляються вже на рівні базових юридичних понять і визначень. Через існування двох різних перекладів ВРД і їх неузгодженість з українською науковою термінологією посилання надаються за джерелом [17].

Важливі концептуальні відмінності європейського та українського водного законодавства створюються різницею в наукових підходах. За визначеннями ст. 1 ВКУ (у редакціях після 2000 р.): «Забруднення вод – надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин», «забруднююча речовина – речовина, яка привноситься у водний об'єкт в результаті господарської діяльності людини». У цих визначеннях забруднення та ЗР є характеристиками лише водних об'єктів. Слід зазначити, що в оригінальній редакції ВКУ від 1995 р. використовувалися такі визначення: «забруднення вод – несприятливі зміни складу та властивостей води водного об'єкта в результаті надходження до нього забруднюючих речовин», «забруднююча речовина – речовина, що спричиняє погіршення якості води», «якість води – характеристика складу і властивостей води, яка визначає її придатність для конкретних цілей використання». На відміну від сучасного в першому з оригінальних визначень йшлося про водні об'єкти, а у двох інших – про воду взагалі, у тому числі про воду водних об'єктів і воду зворотну.

У сучасному визначенні слово «привноситься» є ключовим і надає йому релятивного характеру, що слід вважати науково помилковим. За Великим тлумачним словником [20] це слово має значення «ПРИВНОСИТИ, ошу, ошиш, недок. ПРИВНЕСТИ, су, сеш; мин. ч. привніс, несла, ло; док., перех. Вносити в що-небудь щось додаткове або стороннє». Щодо скидання ЗР у водний об'єкт привнесення

має два аспекти: номінаційний і кількісний. У першому випадку вважається, що під час скидання до матриці складу приймаючої води додаються нові речовини. У кількісному аспекті «привнесення» означає, що маса або концентрація деяких речовин у приймаючій воді збільшується внаслідок скидання. Можливі також обидва випадки, тобто *сучасне водне законодавство України визнає як забруднюючу лише таку речовину, яка з'являється або кількість якої збільшується у воді водного об'єкта внаслідок діяльності людини*. Отже, йдеться про *позитивні прирощення значень масових показників речовин у воді водного об'єкта*, вважаючи значення відповідних показників не існуючих речовин нульовими в умовах відсутності впливу скидання. Така релятивність викликає негативні юридичні наслідки у правозастосовній діяльності. Недоліком оригінального визначення 1995 р. є його опосередкований характер і транзитивне пов'язування забруднення з конкретними цілями використання води через поняття її якості.

Наведені визначення чинили та продовжують чинити визначальний вплив, зокрема, на державне управління й контроль у галузі використання й охорони вод і відтворення водних ресурсів, на державний облік вод, на нормування в галузі використання й охорони вод і відтворення водних ресурсів. Так ст. 25 ВКУ передбачено систематизацію «даних про <...> скидання зворотних вод і забруднюючих речовин». Зокрема, ця вимога частково реалізується у п. 5.13 «Порядку ведення державного обліку водокористування» [21], де зазначено: «Якщо забір і скид зворотних (стічних) вод здійснюється в межах одного й того самого району основного річкового басейну, то *кількість забруднюючих речовин у зворотних (стічних) водах визначається з відрахуванням кількості відповідних забруднюючих речовин у воді, що була забрана*» (виділено нами – В.У. і Л.В.). У ст. 38 ВКУ

визначено, що порядок розроблення нормативів гранично допустимого скидання й перелік забруднюючих речовин, що нормуються, встановлюються Кабінетом Міністрів України, а у «Переліку забруднюючих речовин, скидання яких у водні об'єкти нормується» (далі – Перелік), наведеному в акті [22], приписується: «Також *обов'язково нормуються додаткові забруднюючі речовини <...> концентрація яких у зворотних водах збільшується порівняно із забраною водою*» (виділено нами – В.У. і Л.В.). У цих двох вимогах, всупереч визначенню ВКУ, поняття ЗР перенесено на зворотні води й робляться спроби задовольнити таке визначення в частині привнесення.

Натомість у разі здійснення екологічного оподаткування скидів забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти за ст. 245 Податкового кодексу України (далі – ПКУ) [23], обсяги й види забруднюючих речовин, які скидаються безпосередньо у водні об'єкти, визначаються за ст. 242 ПКУ, а у поясненні 9 Розрахунку з Додатка 2 до «Податкової декларації екологічного податку» [24] щодо обсягу скидів встановлено: «Зазначається фактичний обсяг скидів в тоннах». Отже, *справжнім обліковим об'єктом екологічного оподаткування є абсолютні маси скинутих речовин, а не ЗР*.

Треба зазначити, що європейські юридичні поняття не збігаються з визначеннями міжнародних нормативно-технічних документів. Так, за стандартом ISO 6107-2:1997 [25, терм. 5.3] визначення «забруднювання (pollution) – погіршення придатності води для використання з певною метою» є подібним до визначення якості вод у ст. 1 ВКУ. Така розбіжність у поняттях може створити серйозні перешкоди судово-експертній діяльності.

Таким чином, слід констатувати, що поняття ЗР є глибоко закоріненим у господарський й управлінський механізми, в економічне регулювання раціонального використання й охорони

вод і відтворення водних ресурсів. Це поняття чинить значний вплив на зазначені сфери, але в деяких важливих випадках застосовується за його інтуїтивним розумінням, а не законодавчим визначенням.

Відповідні визначення у ВРД є принципово відмінними від визначень ВКУ. Так, у ст. 2(31) ВРД визначено: «„Забруднювач“ означає будь-яку речовину, яка може викликати забруднення, зокрема речовини, перелічені у Додатку VIII». Водночас у ст. 2(33) йдеться: «„Забруднення“ означає пряме чи непряме введення, в результаті діяльності людини, речовин чи тепла в повітря, воду чи землю, які можуть бути небезпечними для здоров'я людей, або для якості водних екосистем, або наземних екосистем, що безпосередньо залежать від водних екосистем, яке призводить до пошкодження матеріальної власності або до припинення чи погіршення функціонування комунальних служб або інших законних користувачів довкілля». У тексті **ВРД здійснюється юридичний поділ речовин (забруднювачів або ЗР), виходячи з їхніх властивостей, цільових завдань і потреб законодавчого регулювання**, на такі категорії: 1) речовини, наведені в Додатку VIII ВРД, який містить перелік-показчик основних забруднювачів за груповими описами; 2) небезпечні речовини, за визначенням у ст. 2(29) ВРД; 3) речовини, боротьба з забрудненням якими потребує першочергових заходів (або пріоритетні речовини), за визначенням у ст. 2(30) і переліком у Додатку X ВРД; 4) особливі (або специфічні) забруднювачі, що визначаються у Додатку V серед показників стану вод як «забруднення усіма речовинами, боротьба з забрудненням якими вимагає першочергових заходів, виявленими як такі, що викидаються у масив води. Забруднення іншими речовинами, виявленими як такі, що у значних кількостях викидаються у масив води». Своєю чергою особливі забруднювачі поділяються за своїм

походженням на синтетичні й несинтетичні. Отже, **у ВРД визначальною ознакою ЗР, що скидаються, є можливість її небезпечного впливу** насамперед на екосистеми. Кількісно невізначеною залишається ознака «значної кількості» для специфічних забруднювачів, що характеризують стан вод.

Особливої уваги вимагає аналіз впливу поняття ЗР на водоохоронну діяльність в частині обмеження надходження ЗР у водні об'єкти. На відміну від ВРД у тексті ВКУ спектр поділу ЗР майже відсутній, а про властивості окремих видів ЗР і специфічні регуляторні вимоги до них зазначено в недостатньому для ефективного регулювання законодавчому обсязі, згадуються, зокрема, лише біогенні, радіоактивні, токсичні та нафтові ЗР.

Головним напрямом використання поняття ЗР у водних законодавствах ЄС та України є ЕП інститут ЯВР, особливо його інструментальна частина, за допомогою якої регулюється безпосередній вплив на стан води: підінститут РСЗР. Головні складові частини європейського РСЗР визначено в ст. 10 ВРД щодо «комбінованого підходу до точкових і просторово-розподілених джерел» й у ст. 4 Директиви 2008/105/ЄС [26] щодо «зон змішування». На відміну від європейського в українському водному законодавстві підінститут РСЗР є значно менш розвиненим щодо диференціації ЗР і за інструментами регулювання їх скидання.

Більшість ЗР надходять у масиви вод внаслідок скидання, яке законодавчо регулюється нормативами ГДВ у ВРД і нормативами ГДС у ВКУ. Сучасна українська диференціація ЗР для регулювання їх скидання виконана в підзаконному акті [22], де міститься «Порядок розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти» (далі – Порядок) і Перелік. Порядок поділяє ЗР на ті, «скидання яких <...> нормується в усіх випадках», і на «додаткові». У Переліку наведено дев'ять ЗР (груп ЗР), «скидання яких у водні

об'єкти нормується», але не згадується про випадки їх скидання, що порушує законодавчий зв'язок із Порядком. Також у Переліку міститься загальний опис додаткових ЗР, до яких належать: «речовини, визначені державними санітарними нормами й правилами, нормативами екологічної безпеки водокористування, нормативами якості води водних об'єктів, концентрація яких у зворотних водах збільшується порівняно з забраною водою». Такий бінарний поділ на основні й додаткові ЗР принципово відрізняється від концепції ВРД. Зокрема, ті ЗР, що за Переліком нормуються в усіх випадках, насправді належать до найбільш поширених (за еколого-хімічним значенням) у складі зворотної води й найменш небезпечних ЗР (або їх груп). Тоді як ЗР, що можуть становити реальну загрозу екологічній безпеці, за визначеннями у ст. 1 та ст. 36 ВКУ регулюються вимогами до «конкретних цілей використання» води (відповідні місця водокористування у ВРД мають назву «зон, що перебувають під охороною»). Отже, **у ВКУ екологічна безпека розуміється як безпека для окремих видів господарської діяльності.**

Визначення нормативів ГДС ЗР, встановлене в Порядку, відбувається за недеталізованою й довільною процедурою, реалізацію якої покладено на розпорошене коло невизначених, централізовано некерованих і методично неконтрольованих суб'єктів – розробників ГДС. Крім того, необхідність нормування додаткових ЗР визначається не за абсолютними концентраціями у приймаючій воді, а за розглянутим вище екологічно сумнівним принципом відносного збільшення (прирошення) їх концентрації у зворотній воді. На відміну від цього у водному й у загальному екологічному законодавстві ЄС головну роль відіграє списковий принцип регулювання ЗР, які надходять у воду.

Виявлено принципові відмінності між базовими поняттями водних законодавств ЄС та України щодо забруднення, забруднюючих речовин, якості

вод і її регулювання, причиною яких є різна цільова спрямованість цих законодавств, водоохоронна й господарська відповідно. Цими поняттями створюється ядро ЕП інституту ЯВР. Наслідки таких відмінностей негативно позначаються на законодавчому регулюванні деяких напрямів охорони вод, обумовлюють розбіжності в здійсненні української та європейської водоохоронної політики. Найбільший негативний вплив чиниться на регулювання скидання ЗР. За результатами аналітичного порівняння досліджені глибокі розбіжності означають, що парадигма української охорони вод вимагає зміни з господарської на екологічну, а екологізацію українського водного законодавства слід починати з першочергової рецепції зазначених базових понять. Розбіжності в досліджених поняттях ускладнюють імплементацію європейського законодавства, а їх подолання вимагає європейської диференціації ЗР за їхньою небезпечністю й за черговістю боротьби з ними, запровадження в українському водному законодавстві європейського спискового механізму поділу ЗР за їх небезпечністю, черговістю боротьби з ними та регулювання їх скидання. Отримані результати можуть застосовуватися для розроблення законопроектних і нормопроектних пропозицій для імплементації європейського регулювання скидання ЗР. Альтернативою глибокої екологізації ВКУ шляхом рецепції досліджених понять слід вважати розроблення й прийняття спеціального Закону України «Про охорону вод».

У статті досліджено співробітництво України та ЄС із питань охорони навколишнього середовища, а саме проблеми імплементації в українське екологічне законодавство базових еколого-правових категорій і визначень законодавства ЄС. Проаналізовано перші кроки співпраці у сфері «якість води й управління водними ресурсами». Зазначено, що ця діяльність почалася не з гармонізації

базових понять, до яких належать «забруднення», «забруднюючі речовини», «якість води», а одразу перейшла на рівень еколого-правових інститутів. Виявлено, що такий перехід ігнорує принципові відмінності в понятійних засадах, які можуть негативно вплинути на здійснення державної політики у сфері охорони вод, спричинити її дивергентний розвиток відносно європейських вимог. Стверджується, що подолання змістовних відмінностей згаданих понять є однією з головних наукових проблем апроксимації Водного кодексу України (ВКУ) та відповідних підзаконних актів до Директиви 2000/60/ЄС (ВРД). Метою статті є виявлення правових відмінностей між ВРД і ВКУ щодо зазначених понять, а завданням – аналітичне порівняння їх застосування. Дослідження ґрунтувалося на тому, що норми стосовно забруднення та якості вод утворюють у водному законодавстві України та в екологічному законодавстві ЄС еколого-правові структури, європейським центром яких є ВРД. Доведено, що принципові відмінності між базовими поняттями водних законодавств ЄС й України щодо забруднення, забруднюючих речовин, якості вод і її регулювання визначаються різною цільовою спрямованістю цих законодавств, водоохоронною й господарською відповідно. Досліджено деякі наслідки розбіжностей, які негативно позначаються на законодавчому регулюванні скидання забруднюючих речовин. Зроблено висновок, що усунення відмінностей вимагає зміни парадигми української охорони вод з господарської на екологічну, яку слід починати з рецепції зазначених базових понять ЄС. Альтернативою глибокій зміні ВКУ може стати розроблення й прийняття спеціального Закону України «Про охорону вод».

Ключові слова: водне законодавство, імплементація директив ЄС, базові визначення, забруднюючі речовини, якість вод.

Uberman V., Vaskovets L. Problems of implementation of basic European environmental concepts in Ukrainian water legislation

The article explores the cooperation between Ukraine and the EU on environmental issues, namely the problems of implementation of basic ecological legal categories and definitions of EU legislation into the Ukrainian environmental legislation. The first steps of cooperation in the field of “water quality and water management” are analyzed. But this activity did begin not with the harmonization of basic concepts, which include “pollution”, “polluting substances”, “water quality”, and immediately passed to the level of environmental legal institutions. Such a transition was found to ignore fundamental differences in conceptual principles that could adversely affect the implementation of state water policy and cause its divergent development with relation to European requirements. It is argued that overcoming the substantive differences between these concepts is one of the major scientific problems for approximation of the Water Code of Ukraine (WCU) and the relevant by-laws to Directive 2000/60 / EC (WFD). The purpose of the article is to identify the legal differences between the WFD and the WCU in respect of given above concepts, and the task is to analytically compare their application. The study proceeded from the fact that in the water legislation of Ukraine and in the EU environmental legislation, the rules on pollution and water quality form environmental legal structures, the European center of which is the WFD. It is proved that the fundamental differences between the basic notions of EU and Ukrainian water legislation on pollution, pollutants, water quality and its regulation are determined by different targeting of these laws: water protection and water use respectively. Some implications of the differences that have a negative impact on the

legislative regulation of the discharge of pollutants have been investigated. It is concluded that the elimination of differences requires a change in the paradigm of Ukrainian water protection from economic to environmental, which should start with the reception of EU basic notions given above. An alternative to a profound change in the WCU may be the development and adoption of a special Law of Ukraine "On Water Protection".

Key words: water legislation, implementation of EU directives, baseline definitions, pollutants, water quality.

Література

1. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XXII (дата оновлення: 18 грудня 2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Документ 984_011 ; ред. від 30 листопада 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

3. Додаток XXX до Глави 6 «Навколишнє середовище» Розділу V «Економічне і галузеве співробітництво». Документ 984_011 ; ред. від 30 листопада 2015 р. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/30_Annex.pdf.

4. Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики : Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 23 жовтня 2000 року ; ред. від 11 березня 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962.html.

5. Муравйов В., Мушак Н. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Вісн. 2013. № 8. С. 12–18.

6. Уберман В.І., Васьковець Л.А. Зміст та впровадження в Україні інтегрованого підходу до басейнового управління водними ресурсами. Сталій розвиток – стан та перспективи : матеріали II міжнар. наук. симпозиуму SDEV'2020. 12–15 лютого 2020 р. Львів – Славське, 2020. С. 134–137.

7. Кобецька Н. Р. Екологічне право України : навчальний посібник, 2-ге вид.,

перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 352 с.

8. Екологічне право України : підручник для студентів ВНЗ / за ред. А.П. Гетьмана, М. В. Шульги. Харків : Право, 2009. 328 с.

9. Екологічне право України. Академічний курс : підручник / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. Київ : Юридична думка, 2005. 848 с.

10. Черкашина М.К. Актуальні питання вдосконалення чинного законодавства України у сфері використання та охорони вод. Актуальні питання кодифікації екологічного законодавства України. Харків : Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2012. С. 89–91.

11. Черкашина М.К. Щодо законодавчого визначення забруднених вод в Україні та Європі. Сучасні досягнення наук земельного, аграрного та екологічного права : круглий стіл, присвячений пам'яті проф. Ю.О. Вовка. 24 травня 2013 р. Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», Національна академія прав. наук України. Харків, 2013. С. 140–141.

12. Черкашина М.К., Виставна Ю.Ю. Проблеми законодавчого визначення забруднення вод в Україні та Європі: порівняльний аналіз. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право», 2013. № 14. С. 238–242.

13. Vystavna Y., Cherkashyna M., M. van der Valkd. Water laws of Georgia, Moldova and Ukraine: current problems and integration with EU legislation. *Water international*, 2018. URL: <https://doi.org/10.1080/02508060.2018.1447897>.

14. Водний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 24. Ст. 189. Дата оновлення: 21.02.2010.

15. Уберман В.І., Васьковець Л.А. Поетапне наближення українського еколого-правового інституту якості вод та її регулювання до законодавства ЄС. *Legislation of EU countries: history, shortcomings and prospects for the development: Collective monograph. Frankfurt (Oder) : Izdevnictva "Baltija Publishing", 2019. P. 334–354.*

16. Принципи *acquis communautaire* як передумова покращення водного законодавства України / А. Демиденко та ін. ; за заг. ред. О. Кравченко. Львів : Екологія – Право – Людина, 2014. 80 с.

17. Директива 2000/60/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтова-

риства у сфері водної політики. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962.html.

18. Рябець К.А. До питання організаційно-правового забезпечення якості води. *Юридична наука*. 2011. № 6. С. 84–90.

19. Безпечність питної води в європейському і українському водному законодавстві / Шестопапов В.М. та ін. *Довкілля та здоров'я*. 2008. № 4. С. 18–25.

20. Великий тлумачний словник сучасної української мови / голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.

21. Порядок ведення державного обліку водокористування : затверджений Наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 16 березня 2015 р. № 78. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0382-15>.

22. Про затвердження Порядку розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та перелік забруднюючих речовин, скидання яких у водні об'єкти нормується :

Постанова Кабінету Міністрів України від 11 вересня 1996 р. № 1100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-96-n>.

23. Податковий кодекс України : Закон України № 2755-VI. Дата оновлення 2 квітня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

24. Податкова декларація екологічного податку (з додатками) : затверджена Наказом Міністерства фінансів України від 17 серпня 2015 р. № 715. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1052-15>.

25. ДСТУ ISO 6107-2:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 2 (ISO 6107-2:1997, 8. IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2004. 24 с.

26. Directive 2008/105/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2008, on environmental quality standards in the field of water policy, amending Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/105/oj>.